

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1	
Загальнотеоретична характеристика процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві	8
1.1 Сутність та зміст процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві	8
1.2 Правова основа процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві	24
1.3 Склад сторін в адміністративному судочинстві	41
Розділ 2	
Реалізація процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві	73
2.1 Умови реалізації процесуального статусу сторони в адміністративному судочинстві	73
2.2 Порядок реалізації процесуального статусу сторони адміністративного судочинства	91
Розділ 3	
Удосконалення правових засад процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві	112
3.1 Напрями вдосконалення законодавства щодо процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві	112

3.2 Зловживання процесуальними правами в процесі реалізації процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві	136
Висновки	169
Список використаних джерел	177
Додатки	213

ВСТУП

Сторони виступають головними учасниками адміністративного судочинства, адже саме їх дії обумовлюють виникнення спору та необхідність судового захисту прав. Водночас правозастосовна практика свідчить про наявність завад реалізації сторонами адміністративного судочинства свого процесуального статусу. Зокрема, існують різні позиції щодо можливості участі як відповідачів у справі певного кола суб'єктів, склалася неоднозначна судова практика щодо кваліфікації дій сторін як зловживання процесуальними правами, неоднозначним є вирішення адміністративними судами питання про умови реалізації процесуального статусу позивача в разі оскарження дій чи рішень органів виконавчої влади, що реалізують державну податкову та митну політику, відсутній дієвий механізм реалізації сторонами окремих процесуальних прав тощо. Подібна судова практика обумовлена незадовільним станом чинного законодавства, успішне застосування якого в адміністративному судочинстві значною мірою залежить від його досконалості. Достатньо гострою проблемою, з-поміж іншого, слід визнати відсутність єдиного сприйняття засад реалізації процесуального статусу сторін у адміністративному судочинстві.

Правову основу процесуального статусу сторін у адміністративному судочинстві представлено Кодексом адміністративного судочинства України (далі — КАСУ). Однак незважаючи на оновлення адміністративного процесуального законодавства, чимало положень КАСУ виявилися такими, що не відповідають повною мірою сучасним вимогам судочинства. Зокрема, повільно врегульованим є порядок реалізації права сторін на ознайомлення з матеріалами справи, правила поведінки під час судового засідання тощо. Певні положення КАСУ

не позбавлені неточностей та протиріч. Зазначене стосується, зокрема, публічного правонаступництва в адміністративному судочинстві, забезпечення реалізації права відповідача юридичної особи на належне повідомлення про час та місце розгляду справи, заходів процесуального примусу щодо виконання процесуальних обов'язків тощо.

Правові питання процесуального статусу сторін у адміністративному судочинстві були предметом дослідження І. В. Топор. Водночас після набуття чинності КАСУ в новій редакції 2017 року спеціальних монографічних робіт не видавалося.

Окрім аспекти процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві розглядалися в роботах О. М. Андруневича, Д. С. Бакаєва, О. В. Бачерікова, О. В. Бачун, В. М. Бевзенка, С. В. Безпалька, Л. В. Бердникої, Н. В. Боженко, І. В. Болокан, А. В. Бречко, П. В. Вовк, Д. О. Власенко, А. Е. Ганева, М. М. Гімони, Д. Д. Гнап, І. І. Діткевича, В. В. Ількова, Е. В. Женеску, Р. П. Кайдашева, О. М. Каплі, С. В. Ківалова, О. Р. Ковалишина, В. О. Коваль, О. В. Константого, І. О. Корецького, В. М. Котенка, О. В. Кощій, А. В. Красовської, Є. В. Лазнюк, Ю. О. Лисенка, О. С. Луніної, О. А. Мілієнко, К. В. Мінаєвої, Г. В. Мойсеєнко, Т. А. Остапенка, О. В. Пабата, В. Г. Перепелюка, Р. В. Попова, К. Ю. Пуданс-Шушлебінної, О. М. Резніка, А. О. Рибченка, О. Я. Рогача, А. В. Руденка, Т. М. Савон, І. І. Сіліча, О. Д. Сидельникова, О. Ф. Ситникова, М. І. Смоковича, М. М. Стефанчук, Р. В. Чернолуцького, О. О. Шишова, Є. О. Яковенка та інших вчених.

Дослідження процесуального статусу учасників позовного провадження в цивільному судочинстві здійснювала С. С. Бичкова, у господарському судочинстві — В. М. Дем'як та Т. В. Степанова.

Певні складові змісту статусу учасників процесу досліджували у кримінальному процесі О. В. Белькова, А. Є. Голубов, О. І. Литвинчук, у цивільному — Т. В. Руда, Х. А. Джавадов, С. О. Короєд, Н. С. Кравченко, Я. Я. Мельник, С. Я. Фурса,

у господарському процесі — В. Є. Беяневич, О. В. Богомол, О. М. Борщевська, В. М. Коваль, С. В. Смола та інші дослідники.

Значення рішень Європейського суду з прав людини для реалізації процесуального статусу сторін розкрито в доробку Т. Б. Вільчик, У. З. Коруц, О. В. Саленко та інших науковців.

Утім, у науці адміністративного процесуального права приділено недостатньо уваги реалізації сторонами права на примирення та вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин за участю судді. Дискусійним залишається визначення поняття «правовий статус», «зміст процесуального статусу», нерозробленими є теоретичні аспекти кваліфікації дії сторін як зловживання процесуальними правами, додаткового розроблення вимагають питання віднесення певних правомочностей сторін до прав чи обов'язків тощо.

Викладене вище вказує на актуальність і доцільність наукового дослідження правових засад процесуального статусу сторін у адміністративному судочинстві.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СТОРІН В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

1.1 СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СТОРІН В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Процесуальний статус сторін в адміністративному судочинстві характеризує особу як учасника процесуальних відносин. Більш того, такий статус відображає її зв'язок із процесом вирішення спорів в суді, адже реалізація процесуального статусу забезпечує вплив сторін на перебіг розгляду судом справи. Саме тому актуальним є пошук шляхів ефективної реалізації процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві. Одним із найважливіших та першочергових завдань в рамках такого пошуку має бути визначення поняття та змісту такого статусу.

Теоретичні аспекти поняття та змісту процесуального статусу учасників активно досліджуються представниками різних наукових шкіл, серед яких можна виділити роботи О. В. Белькової [1], С. С. Бичкової [2], А. Є. Голубова [3], О. І. Литвинчук [4], О. В. Пабат [5], І. І. Сіліч [6], І. В. Топор [7]. У той же час, висновки авторів щодо поняття та змісту процесуального статусу сторін в адміністративному судочинстві в окремих аспектах мають суттєві відмінності. Зазначене свідчить про актуальність порушеного питання та доцільність його подальшого дослідження.

Загальні положення теорії держави та права дозволяють визнати процесуальний статус сторін в адміністративному судочинстві галузевим видом правового статусу особи. Отже,

в рамках цього дослідження доречним є розкриття категорії «правовий статус».

Так, у словнику української мови слово «статус» означає положення або певний стан чого-небудь [8, с. 671].

А. В. Панчишин визначає правовий статус як чітко структуровану, універсальну, багатоаспектну та комплексну категорію, якою визначаються права, обов'язки та гарантії суб'єкта суспільних відносин, принципи та характер взаємодії їх між собою [9, с. 95]. Вважаємо таке визначення занадто широким, адже встановлення принципів взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою не є тим, що має характеризувати правовий статус певної особи.

О. І. Литвинчук вважає, що правовий статус будь-якого суб'єкта являє собою його положення, що регламентовано правовими нормами [4, с. 15]. Здається таке визначення набуло б більшої цінності у випадку уточнення автором змістовного навантаження терміну «положення».

Заслуговує на увагу позиція А. Є. Голубова, який визначає правовий статус як становище особи, що має соціальне значення, юридичний склад та визначає особу як суб'єкта права [3, с. 16]. Подібним є визначення правового статусу особи надане М. Баймуратовим, який визначає його як закріплене на законодавчому рівні становище особи в суспільстві та державі [10, с. 89].

Більш широко категорію правового статусу розглядає О. Б. Белькова, на думку якої правовий статус являє собою «систему соціально припустимих та нормативно закріплених, гарантованих державою можливостей особи як суб'єкта правовідносин» [1, с. 11-12]. Соціальний аспект правового статусу підкреслює Л. М. Москвич та визначає його як сукупність соціальних можливостей особи, які визначаються роллю та соціальною функцією такої особи в суспільстві та мають юридичне визначення [11, с. 10, 12].

Підтримуючи О. Б. Белькову та Л. М. Москвич в цілому, вважаємо, що надане визначення категорії «правовий статус»

не в повній мірі відображає її сутність. Так, нами вже відзначалось, що ця категорія має включати як юридичні можливості, так і необхідні вчинки, адже правові норми визначають можливості вчинення особами певних дій і закріплюють певну міру правової поведінки особи [12, с. 198].

Важко підтримати О. В. Белькову, яка формою можливостей у праві називає суб'єктивні права та обов'язків, які визначають напрями діяльності кожної людини у певній сфері свого життя та своєрідними правовими координатами кожної людини [1, с. 13]. Переконані, що можливості людини не охоплюють її обов'язки.

Отже, за підсумками аналізу наявних у науковій літературі визначень категорії «правовий статус» та власних міркувань можна дійти висновку, що правовий статус являє собою законодавчо встановлене коло можливостей та необхідних вчинків певного суб'єкта права, які він реалізує в різних суспільних відносинах.

Спираючись на цей висновок з'ясуємо сутність категорії «процесуальний статус», щодо визначення якої у науковій площині також точиться дискусія.

Т. В. Степанова процесуальний статус учасника позовного провадження у господарському судочинстві визначає як «систему соціально припустимих, встановлених господарським процесуальним законодавством і гарантованих державою прав та обов'язків, а також відповідальність за їх невиконання, що виникають в ході участі в процесуальних правовідносинах» [13, с. 38].

С. С. Бичкова пропонує під цивільним процесуальним правовим статусом розуміти сукупність суб'єктивних цивільних процесуальних прав та обов'язків, законних цивільних процесуальних інтересів, які визначені у цивільному процесуальному законодавстві [2, с. 6].

На переконання І. В. Топор, процесуальний статус сторін в адміністративному судочинстві являє собою «комплекс наданих законом можливостей реалізації процесуальних прав та